

Vüsalə Qurbanova¹
SOSIAL İNTEQRASIYA

Sosial integrasiya fərdin müəyyən bir qrupun üzvü olması, qrupun digər üzvləri tərəfindən qəbul edilməsi ilə bağlıdır. Sosial integrasiya fərdlə cəmiyyətin və sosial qrupların əlaqələrində mövcud olur. O bu münasibətlərin yaxşılaşdırılmasına və qorunmasına kömək edir. Sosial integrasiya cəmiyyətin müxtəlif bölmələrinin bir-birləri ilə bağlantılı olmasıdır. Lakin bu bağlantılar hər daim balans şəklində, yəni qarşılıqlı olmalı və bərabərlik pozulmamalıdır. Fərd cəmiyyətin əsas tərkib hissəsidir. Onu məxsus olduğu kollektivdən, cəmiyyətdən ayrı təsəvvür etmək mümkün deyil. Fərdin sosiallaşması dedikdə onun digər insanlarla birgə çox vaxt keçirməsi, sosial baxımdan aktiv olması kimi məsələlər nəzərdə tutulur. Sosiallaşma kollektivlik və həmrəylik hissələrini inkişaf etdirir. Sosial insanların əksinə anti-sosial insanlar kollektivlik və həmrəylik ideyalarına qarşı çıxırlar. Belə insanlar özlərinə qapanıq olurlar. Həmçinin, digər insanlarla ünsiyyətə girməkdə çətinlik çəkirlər. Onlar zamanlarının çoxunu özlərinə ayırırlar, təkbaşına vaxt keçirməyi sevirlər.

İctimai müqavilə nəzəriyyəsi: Nəzəriyyənin əsasını cəmiyyətlərin hansı səbəblə və nə zaman formalaşdıqları barədə tədqiqatlar təşkil edir. Cəmiyyətdə yaşamaq üçün lazım olan xüsusiyyətlər, insanların cəmiyyətdəki rolları müşahidə edilmişdir. İctimai müqavilə nəzəriyyəsi Tomas Hobbson adı ilə bağlıdır. O, 1588-1679-cu illərdə yaşamış məşhur ingilis filosofu və siyasi mütəfəkkirdir. Tomas Hobbson fikrincə insanlar ictimai müqaviləyə daxil olmamışdan əvvəl təbiət vəziyyətində idilər. O, elə hesab edirdi ki, təbiət vəziyyəti bütövlüklə insan-insan mübahisəsindən ibarət idi. Buna səbəb isə hər kəsin sərbəst olması və hamının yalnız özünü düşünməsi idi. İnsanlar arasında birlik, bərabərlik mövcud deyildi. Onları idarə edən xüsusi orqanlar, təhlükəsizliyin təmin edilməsi üçün qayda-qanunlar yaradılmışdı. Bütün bunlar ajiotaja səbəb olurdu. Sülhü bərqərar edərək münaqişələri həll etmək və kollektiv yaşamaq üçün insanlar sosial müqavilə bağlamışlar. Beləliklə, Hobbsona görə, sosial integrasiyanın ən yaxşı yolu sosial müqavilə bağlamaqdır. Müqavilə insanların demokratik şəkildə seçilən hakimiyyət tərəfindən idarə olunmasına gətirib-çıxarır. Bu, münaqişə və xaosun qarşısını alır. Qanunlara əməl edilməsi təhlükəsizliyin və ədalətin bərqərar olmasına xidmət edir. Tomas Hobbson hökumətin əsas funksiyasının sosial integrasiya və sosial nizamı təmin etməkdən ibarət olduğunu vurğulayırdı.

Sosial integrasiya barədə düşüncələr:

Auguste Comte və onun sosial integrasiya barədə düşüncələri(1798-1857): Fransız filosofu və riyaziyyatçısıdır, həm fəlsəfəyə, həm də sosiologiyaya böyük töhfələr vermişdir. O, sosioloq kimi də fəaliyyət göstərmişdir. Sosial teorisini təbiət elmləri ilə əlaqələndirən Auguste Comte XIX əsrin biologiya əsri olacağını düşünürdü. Buna səbəb isə o dövrdə biologiyada təkamül ideyasının çox güclü olması idi. O, həmçinin biologiyaya cəmiyyətin öyrənilməsi üçün baza hesab edirdi. Biologiya təbii orqanizmlərin tədqiqi kimi qəbul edildiyi kimi, sosiologiya da sosial orqanizmlərin tədqiqi kimi qəbul edilə bilər. Onun fikrincə cəmiyyət təbii orqanizmlərdən daha qəlizdir. Buna görə də Comte cəmiyyəti “mürəkkəb orqanizm” hesab edirdi. Onun düşüncələrinə görə insan orqanizminin əsasını hüceyrələr təşkil edirsə, sosial orqanizmin təməlini ailələr təşkil edir. Cəmiyyətin bütün digər hissələri cəmiyyətin əsas vahidi olan ailədən asılıdır. Comte insanın ehtiyacları olduğu kimi cəmiyyətin də ehtiyaclarının olduğunu vurğulayırdı. Cəmiyyətin davam etməsi üçün onun ehtiyacları qarşılanmalıdır. Buna baxmayaraq cəmiyyətin düzgün işləməsi üçün ödənilməli olan bir əsas ehtiyac var ki, o da sosial integrasiya ehtiyacıdır. Sosial integrasiya ehtiyacı əslində cəmiyyətin müxtəlif hissələrinin koordinasiyası, tənzimlənməsi və nəzarəti ilə bağlıdır. Sosial integrasiyanın mövcud olmadığı və ödənilmədiyi cəmiyyətlərdə sosial “patologiyalar” inkişaf edir. Comte sosial integrasiyanın inkişafı üçün 3 əsas yolu qeyd etmişdir:

- Cəmiyyətin müxtəlif hissələri arasında qarşılıqlı asılılıq mexanizmi yaratmaqla,
- Siyasi nəzarət məqsədilə güclü mərkəzlər yaratmaqla, cəmiyyətin müxtəlif sistem və hissələrini idarə etməklə,
- Cəmiyyətin müxtəlif bölmələri üçün ümumi cəhətləri tapmaqla, diqqəti onların oxşar xüsusiyyətlərinə yönəltməklə.

Bu, Comtenin sosial statik modelinin yaranmasına səbəb oldu. O, qeyd edirdi ki, sosial integrasiya ehtiyacları ödənilərsə, cəmiyyət tarazlıq vəziyyətində olar. Modeldə deyilir ki, cəmiyyətdə sosial diferensiallaşmanın səviyyəsi yüksəldikdə cəmiyyətdə integrativ problemlər yaranır. Cəmiyyətin müxtəlif hissələri üzərində mərkəzləşdirilmiş nəzarətin olmaması, əhəlinin müxtəlif təbəqələri arasında resursların qeyri-bərabər paylanmasına, eləcə də diferensiallaşmaya səbəb ola bilər.

Emile Durkheim və onun sosial integrasiya barədə düşüncələri(1858-1917): Fransız sosioloqu olmuşdur. Funksionalist olan Durkheim cəmiyyətdə sosial nizamın necə qorunduğu ilə maraqlanırdı. O, sosial nizam haqqında danışmaq üçün “sosial həmrəylik” terminindən istifadə etmişdir. Onun düşüncələrinə əsasən cəmiyyətdəki institutlar sosial həmrəyliyi qorumaq üçün fəaliyyət göstərirlər. Cəmiyyətdə əmək bölgüsü haqqında yazarkən, o, əmək bölgüsünün funksiyasının sosial nizamı və ya sosial həmrəyliyi qorumaq olduğu fikrini irəli sürdü. Onun fikrincə əmək bölgüsü daha çox sosial funksiyaya malik idi. Durkheim sosial faktlara üstünlük verir və sosial hadisənin sosioloji izahatlarını axtarırdı. Onun din haqqında maraqlı fikirləri mövcud olmuşdur. Durkheimə görə dinin əsas funksiyası sosial həmrəyliyi təşviq etməkdir. O, dinlə bağlı tərifində yazır ki, din insanları kilsə adlanan əxlaqi bir cəmiyyətə bağlayır. Kilsə eyni inancları və ibadətləri paylaşan insanlardan ibarətdir. Beləliklə, din integrativ funksiyaya malikdir və insanı cəmiyyətə integrasiya edir. Durkheimə görə, din vasitəsilə mənimsənilən əxlaqi dəyərlər sosial integrasiyaya töhfə verir. Sosial integrasiya fərd və cəmiyyət arasındakı əlaqəni tənzimləyir. Sosial

inteqrasiya cəmiyyətin qaydalarına tabe olan və cəmiyyətə daha yaxşı inteqrasiya edərək qısa zaman ərzində uyğunlaşan fərdlərə görə mövcuddur. Qaydaların ciddi şəkildə tətbiqi sosial inteqrasiyaya əhəmiyyətli dərəcədə təsir edir. Bu nəzəriyyə həm də kriminologiyada mühüm izahedici vasitədir. Belə ki, daha yaxşı inteqrasiya olunmuş cəmiyyətdə insanlar başqalarının ehtiyac və tələblərinə həssas yanaşdıqlarına görə belə cəmiyyətdə hər zaman cinayət də az olacaq. Sosial norma və qaydalara əhəmiyyət verən şəxslər cinayət törətməkdən çəkinəcəklər. Sosial normalara uyğunluq səviyyəsi nə qədər yüksəkdirsə, sosial inteqrasiya da o qədər yüksəkdir. Sosial normaları vacib hesab edən insanlar öz maraqlarını ictimai maraqlardan kənarda düşünməyə cəsarət etmirlər. Ənənəvi ailələrdə böyüyən uşaqlar həmişə böyüklerini razı salmağa meyllidirlər və mənəvi təzyiqlərə də dözlülər. Beləliklə, Durkheim qeyd edir ki, sosial inteqrasiya zəif olan cəmiyyətlərdə fərdiyyətçilik güclənir və kollektiv qaydalar, normalar, dəyərlər arxa plana keçir. Sosial inteqrasiyanın güclü olduğu cəmiyyətlərdə isə əksinə fərdiyyətçilik zəifləyir və kollektiv qayda və normalar mərkəzi yer tutur. Durkheimin başqa bir diqqətəlayiq əsəri “İntihar” idi. Kitabda intihara səbəb ola biləcək sosial şəraitlər araşdırılıb. Əsərdə fərdi və psixoloji amillərdən daha çox sosial amillər üstün tutulmuşdur. Durkheim intihara fərdi və psixoloji amillərin məhsulu kimi deyil, sosial amillərin və fərdin cəmiyyətə inteqrasiyasının olmamasının məhsulu kimi baxırdı. Durkheimin fikrincə intihar sosial inteqrasiyanın mövcud olmamasının nəticəsidir. O, intiharın üç növündən – eqoist, altruistik və anomik intihardan bəhs etmişdir. Eqoist intihar cəmiyyətdə həddindən artıq fərdiliyin nəticəsidir. Belə ki, insan öz həyatı üzərində tam nəzarətə malik olduğuna inanır, nəticədə özünü öldürür. Altruistik intihar fərdin hər hansı ideologiya naminə həyatına son verəsidir. Anomik intiharlar sosial parçalanma nəticəsində baş verir. Durkheim anomik intiharların səbəbinin məhz sosial inteqrasiya olduğunu qeyd edirdi. Bu səbəbdən də, o, hər daim sosial inteqrasiyaya xüsusi əhəmiyyət vermişdir.

Təhsil sistemində sosial inteqrasiya: Təhsil sisteminin uğurlu olması üçün sosial inteqrasiyaya diqqət edilməlidir. Bu məqsədlə təhsil proqramlarından istifadə olunması xeyli faydalıdır.

1. “One Globe Kids” təhsil proqramı: Proqram 4-10 yaşlı uşaqlar üçün nəzərdə tutulub. Onu fərqləndirən əsas cəhətlərdən biri də məhz kiçik yaşlı uşaqlar üçün yararlı olmasıdır. Digər bir cəhət isə təhlükəsizliyin daim nəzarət altında saxlanması, bu sahədə ciddi tədbirlər görülməsidir. Proqramın əsas məqsədi başqalarına qarşı qərəzli münasibətə maneə olmaq məqsədilə uşaqları erkən yaşda digər mədəniyyətlərlə tanış etməkdir. Şagirdlər digər ölkələrdəki uşaqlarla tanış ola, onların mədəniyyətləri haqqında biliklərə yiyələnmək imkanı əldə edirlər. Nəticədə uşaqların dünyaya haqqında bilik səviyyələri inkişaf etdirilir və onlar mədəniyyətlər arasındakı fərqləri öyrənirlər. Həmçinin, şagirdlərin “qlobal təxəyyülləri” zənginləşir. Həmin dərslər üçün hansı ölkənin seçiləcəyini müəllim və ya sinif qərarlaşdırır. Proqramın tərtibçiləri inanırlar ki, uşaqlarda dünya haqqında təsəvvürlər yaratmaq, onlarla dünyada baş verən hadisələr barədə söhbətlər aparmaq erkən yaşlarda daha effektiv nəticə verir. Şagirdlərə müxtəlif dərslər planları və fəaliyyətlər verilir. Bunlar şagirdləri araşdırmalar aparmağa, ölkələr arasındakı oxşarlıqları, fərqlilikləri müşahidə etməyə təşviq edir. İnteraktiv fəaliyyətlər tanışlığın inkişaf etdirilməsi, dostluq əlaqələrinin möhkəmləndirilməsi üçün nəzərdə tutulub. Müəllimlər səmərəli üsul və metodlarla təlim prosesi zamanı yaranan çətinlikləri, problemləri həll etməyi bacarırlar. Onlar hər yaş qrupuna uyğun vəsaitlərlə təmin edilir, həmin vəsaitlərdən istifadə edirlər. “One Globe Kids” proqramı hesab edir ki, qlobal qarşılıqlı əlaqə üçün lazım olan bacarıq və inam çox gənc yaşdan təşviq edilə bilər və buna nail olmağı hədəfləyir. Onun vasitəsilə 4 əsas bacarıq inkişaf etdirilir:

- Qlobal bilik-Dünyadakı məşhur insanları, mədəniyyətləri tanımaq, onları bənzərsiz edən əsas cəhətlərini dərk etmək.
- Mədəni cəhətdən açıq münasibətlər-Fərqliliklərə açıq olan, eyni zamanda oxşarlıqları müsbət əlaqələr üçün fürsət kimi gören düşüncə tərzı və münasibət.
- Əlaqə bacarıqları-Həmyaşıdları ilə ünsiyyətdə olarkən əziyyət çəkməmək, yüksək səviyyədə özünəinamə sahib olmaq.
- Prososial bacarıqlar-Güvənmək, kömək etmək, komandada fəaliyyət göstərmək, empatiya qurmağı bacarmaq kimi prososial qabiliyyətlərə malik olmaq.

Bu bacarıqlar gələcəkdə tolerans olmağı, streotiplərə qarşı daha az həssaslıq göstərməyi aşılayır. Bütün bunlardan çıxış edərək qeyd etmək olar ki, “One Globe Kids” proqramının 8 əsas güclü cəhəti var:

- Daha çox üz-üzə deyil, online əlaqələrə üstünlük verilir. Bu da yaranan narahatçılığın qarşısını alır.
- Uşaqlar uzaq məsafədə olan digər uşaqlarla dostluq edə bilirlər.
- Kiçik yaşlı məktəblilər üçün uyğundur. Yüksək səviyyəli və peşakarcasına hazırlanmış materiallardan istifadə edilir.
- İnteraktiv fəaliyyətlər, maraqlı metod və üsullar həm kiçik yaşlıların diqqətini cəkilir, həm də onlar üçün əyləncəlidir.
- Valideynlərlə əməkdaşlıq etmək üçün geniş imkanlara sahibdir.
- Məktəblərdə istifadə üçün əlverişlidir.
- Təlim prosesi zamanı, təlim materialları hazırlanarkən kurikulum əsas götürülür.
- Dərslər planlaşdırılarkən şagirdlərin müxtəliflikləri nəzərə alınır. Şagirdyönümlülyə diqqət edilir.

2. “Generation Global” təhsil proqramı: Proqram 13-17 yaşlı gəncləri əhatə edir. “Generation Global” proqramının əsas məqsədi şagirdlərə fərqli mədəniyyətlərə qarşı toleranslı vətəndaş olmaq üçün lazım olan bacarıq və təcrübəni öyrətməkdən ibarətdir. Onun vasitəsilə gənclər başqa ölkələrdə yaşayan həmyaşıdları ilə münasibət qurur, onlarla dostluq edirlər. Bu da öz növbəsində şagirdlərin ünsiyyət bacarıqlarının inkişaf etməsinə gətirib-çıxarır. Proqram şagirdlərin dünyagörüşlərinin zənginləşməsinə kömək edir. Buna görə də onlarla qlobal mövzuları müzakirə

etmək, qloballaşma ilə bağlı araşdırmalar etmək olduqca asandır. “Generation Global” proqramının əsas hədəfləri aşağıdakılardır:

- Gənclərin tənqidi düşünmə və ünsiyyət bacarıqlarının inkişaf etdirilməsi.
- Açıq fikirli, müasir düşüncəli gənclərin yetişdirilməsi.
- Onlara qlobal şəkildə öz həmyaşıdları ilə tanış olmaq imkanının verilməsi.
- Hər bir şəxsin dininə və mədəniyyətinə hörmət etməyin vacibliyinin öyrədilməsi.
- Gələcəkdə sosial mövzularla(din, irq mədəniyyət və s.) bağlı yarana biləcək münaqişələrin və təhlükələrin qarşısının alınması.

Şagirdləri həvəsləndirmək və motivasiya etmək məqsədilə tədris edilən hər bölmənin sonunda onlara xallar verilir. Müvafiq xalı toplayanlar “dialoq ustası” adını qazanırlar. “Generation Global” təhsil proqramının tərtibçiləri dialoqu “Dialoq mənim başqalarının həyatlarını, dəyərlərini, inamlarını anladığımı, eləcə də başqalarının mənim həyatımı, dəyərlərimi, inamlarımı anladıkları prosesdir.” kimi şərh edirlər. Müxtəlifliyi qəbul etməyi öyrənmək müasir qlobal cəmiyyətin müsbət cəhəti kimi qəbul edilir. Nəticədə şagirdlərin düşüncə tərzləri inkişaf edir. Onlar dünyaya fərqli tərzdə baxmağı öyrənirlər. Dialoq gənclərə yüksək səviyyəli tənqidi düşüncə bacarıqları aşılayır. Eyni zamanda şagirdlər başa düşürlər ki, dialoq zamanı qarşı tərəfə hörmətlə yanaşmaq, ona diqqətlə qulaq asmaq və sözünü kəsməmək lazımdır. “Hörmətlə yanaşmaq” dedikdə qarşı tərəflə “razılaşmaq” nəzərdə tutulmur. Əksinə fikir ayrılıqları kontekstində hörmət etməyi bacarmaq olduqca vacibdir. “Generation Global” təhsil proqramı gəncləri özlərini düşmənçiliklə, münaqişələrlə deyil, daha hörmətli şəkildə ifadə etməyə vadar edir. Bu məqsədlə şagirdlərə əvvəlcə dialoq barədə məlumat verilir. Növbəti mərhələdə onlar dialoq haqqında əldə etdikləri informasiyaları praktik formada tətbiq edirlər.

Müəllimlər və şagirdlər təhsil prosesi zamanı bir çox keyfiyyətli vəsaitlərdən istifadə edirlər. Bu vəsaitlər müzakirələrdə və debatlarda istifadə olunmaq üçün çox əlverişlidir. Şagirdləri aktivliyə sövq edən fəaliyyətlər, zəngin məzmunlu tapşırıqlar təlim prosesinin keyfiyyətini artırır.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

1. Dr.Lindsey Cameron and Dr.Hannah Swift. “One Globe Kids” in action, 2017
1. https://www.equalityhumanrights.com/sites/default/files/prejudice-unlawful-behaviour-anti-prejudice-projects-one-globe-kids_0.pdf
2. https://en.m.wikipedia.org/wiki/Social_integration
3. https://en.m.wikipedia.org/wiki/Thomas_Hobbes
4. Stolley K.S. The basics of sociology. London, 2005

СОЦИАЛЬНАЯ ИНТЕГРАЦИЯ

Резюме

В середине XIX века антропологи рассмотрели пути развития людей, современный уровень, которого они достигли сейчас. Они изучали изменения в обществах и культурах. Причины этих изменений заняли центральное место в исследованиях антропологов. В Британии существовало две основные теории эволюции: функционализм и диффузионизм. Функционализм – это изучение функций, которые социальные институты имеют и которые им служат. Диффузионизм поддерживает развитие культуры от одного центра к другому. Функционализм был широко распространен в Англии, диффузионизм – в Германии. Хотя и диффузионисты, и функционалисты использовали социальную интеграцию, диффузионисты чувствовали в ней большую потребность. В результате всего этого в XX веке социальная интеграция вошла в науку антропологию как теоретическая идея.

Ключевые слова: социальная интеграция, идея, теория, глобализация, образование

SOCIAL INTEGRATION

Summary

In the middle of the 19th century, anthropologists reviewed the development paths of people, the modern level they have reached now. They have searched changes in societies and cultures. The reasons for these changes occupied a central place in the researches of anthropologists. In Britain, there were 2 main theories of evolution: functionalism and diffusionism. Functionalism is the study of the functions that social institutions have and serve them. Diffusionism supports the development of culture from one center to another. Functionalism was widespread in England and diffusionism in Germany. Although both diffusionists and functionalists used social integration, diffusionists felt a greater need for it. As a result of all this, in the 20th century, social integration was included in the science of anthropology as a theoretical idea.

Key words: social integration, idea, theory, globalization, education

Rəymi: dos.S.Abbasova